

Nagy Ágnes

Az anyai munkavállalás és a gyermekfejlődés összefüggései¹

– szakirodalmi áttekintés

Mióta csak megszülettem, elfoglaltam és lefogtam egy másik embernek, az anyámnak az egész életét. Mikor még kicsiny voltam, maga öltöztetett, ő fürdetett meg este, és míg el nem aludtam, ruhástul mellém dőlve a kis ágyamba suttogott, mesélt és dalolt nekem. (...) Azt hittem, hogy ő egészen és csupán ennyi – nincs rajtam kívül más élete, vagy vágya vagy joga. Énnekem nem maradt adósom soha egy jó szóval, egy karácsonyi aranydióval sem; azt hittem, követelhetem, hogy az én kedvemért ne élje az önmaga életét.
(Kafka Margit)

Komoly feladat előtt áll az, aki ezt a témát tudományos szemüvegen keresztül nézve boncolja. Beleütközik a pszichológiába, a szociológiába, a közgazdaságtanba egyaránt. A legtöbb irodalom az Egyesült Államokban íródott, a nemzetközi irodalom összevetése során pedig egyértelművé válik, hogy mivel sem a társadalmi-gazdasági helyzet, sem a kisgyermekellátó helyek, sem a pénzbeli családtámogatások nem összehasonlíthatóak, így a kutatások eredményei (melyek maguk is egymásnak ellentmondóak több helyen) nem, vagy csak komoly kompromisszumokkal adaptálhatóak a magyar környezetbe. Pongrácz 2007-es munkájában ugyan részletesen kitér a téma ideológiai hátterére, bemutatva a család és munka összehangolásával kapcsolatos hazai kutatásokat, ám jelen dolgozat kifejezetten az anya munkába állása és gyermekének fejlődése közti kapcsolatot vizsgálja. Áttekintésemben erősen támaszkodom Blaskó Zsuzsa 2008-as, Demográfiaiban megjelent szakirodalmi áttekintésére, valamint egyéb írásaira (2008, 2011).

A szakirodalom szűkössége mellett külön problémát okozott az irodalom áttekintése során, hogy szinte elenyésző azon kutatások száma,² melyek az anya munkavállalásán, illetve annak hiányán keresztül a családok, a családtagok jóllétét, kapcsolatuk minőségét, illetve a gyermek fejlődését vizsgálják. Blaskó (2008) véleménye szerint ennek oka, hogy ehhez longitudinális vizsgálatokra lenne szükség. Sajnos a külföldi kutatások sem bővelkednek ezen adatokban. A kutatások túlnyomó része az Egyesült Államokban készült, ahol a 20. század második felében drámaian megemelkedett a nők, ezen belül az anyák foglalkoztatása. Az amerikai és a hazai szóhasználatban azonban igen csak eltér a „korai munkába állás” jelentése: míg az USA-ban (tagállamonként eltérően) átlagosan 6-18 hét a szülési szabadság, hazánkban a 2 éves korig igénybe vehető gyed és a három éves korig igényelhető gyes jelentősen hozzájárul az amúgy is tradicionális családmódel fenntartásához (Blaskó, 2008; Pongrácz, 2007). Ám sajnos a termékenységi mutatók rendre azt mutatják, hogy azokban az országokban jobbak a népesedési arányok, ahol a női rész munkaidős foglalkoztatás elterjedtebb (NGM, 2012).

A gyermeki jóllét

Fizikai fejlődés, egészség

Mára már egyértelmű, hogy a csecsemő legfőbb (és optimális esetben egyetlen) tápláléka élete első hat hónapjában az anyatej, ennek táplálási módja a szoptatás.³ A kutatások szerint jó, ha az édesanya két éves koráig szoptatja gyermekét. A kora gyermekkori halandóság összefüggéseit

vizsgálva azt találták, hogy ha az édesanya fizetett anyasági szabadságon volt, akkor csökkent csak a csecsemőhalandóság (Ruhm, 2000). A Lisszaboni Stratégia is célul tűzte ki a gyermeki jóllét kapcsán az igény szerinti szoptatást (Száráz, 2005). Mindezek tükrében a gyermek egy éves kora előtti munkavállalás csak akkor tekinthető elfogadhatónak, ha a gyermek természetes táplálása megoldható. Ha a gyermeket ellátó hely eléggé közel van az édesanya munkahelyéhez (akár azon belül, Workplace daycare, on-site⁴), és a munkaszervezés figyelembe veszi a gyermek és a szülő természetes igényeit, akkor ez kényelmesen megoldható a legtöbb munkakörben. Azaz kellő körülményekkel ez a probléma kiküszöbölhető lehet. Kutatásomban a munkahelyen vagy annak közelében kialakított gyermekfelügyeleti megoldások szempontjából ezen tényező is fontos szerepet játszott.

Viszonylag sok munkakörben van valós igény a gyermek egy éves kora előtti munkavégzésre: például mikrovállalkozók esetében (fodrász, kozmetikus, ügyvéd stb.) vagy vezető beosztásban (közép- és felsővezető). Blaskó felmérésében (2011) azt találta, hogy aránylag jelentéktelen kisebbség jelölte meg az egy év előtti időszakot kívánatosnak a munkába való visszatérésre, a legtöbben a 2, illetve a 3 évet határozták meg kívánatosnak. 20% még ennél is későbbre (akár 6 évre) tette ezt az időpontot. Tény, hogy a hazai családtámogatás szorosan összefügg ezen dátumokkal (2 éves gyed, 3 éves gyes, illetve 6-7 éves korig tartó óvoda). Az is tény, hogy az ellátórendszer rugalmatlansága⁵ alapvetően nem kedvez a munkavégzésnek, atipikus munkavégzésre pedig alig van mód, így talán nem az otthonmaradás az igazi vágy, azonban nem lévén alternatíva ez a választható realitás. Az irodalmi feldolgozásban Blaskó és Pongrácz utalásain kívül nem találni erre konkrét felmérést.

Értelmi fejlődés

Szülőktől gyakori panasz: *„Szeret a közösségben lenni, a többi gyermek között, de visszafejlődik, mert túl sokan vannak, és nem jut rá elég figyelem. A problémás gyerekek lekötik a gondozó személy energiáit”* (saját kutatás, 30 éves anya, 2,5 éves bölcsődés kislány). Vajon általánosítható a negatív vagy a pozitív hatás?

Pozitív hatások

Bass (2007) azt találta, hogy az intellektuális fejlődés és az iskolai teljesítmények tekintetében a bölcsődében, ill. a nagyszülőknél elhelyezett gyermekek jelentősen jobb eredményeket produkálnak, mint azok, akiket édesanyjuk nevelt 1 éves korukban. Ami pozitív hatást találtak, abból sok az első életév utáni munkavállaláshoz köthető: 3-4 évesen jobb a gyerekek szóincse, 7-8 éves korukban jobb a szövegértésük.

Negatív hatások

Egyes külföldi irodalmak beszámolnak negatív hatásoktól, de csak angolszász fehérbőrű gyermekeknél.⁶ Úgy találták, hogy minél nagyobb órászámában dolgozik az anya, annál erősebb az összefüggés a szövegértés és a matematika terén. Kimutatható, hogy a hatás függ a gyermekelhelyezés módjától és a család jövedelmi viszonyaitól (szegényeknél erősebb a hatás).

A következő kérdések merültek fel a vizsgált irodalmak tükrében: mi volt a fenti kutatásoknál a munkába állás oka: kényszer vagy önálló döntés? Milyen munkakörben, milyen munkarendben dolgoztak az anyák? Milyen közösségben volt a gyermek (csoportlétszám, személyi és tárgyi feltételek stb.)? Az ott dolgozóknak mennyi idejük, erejük, kapacitásuk jutott a gyermekkel való kognitív foglalkozásra?

Ezen kérdésekre kapott válaszok nélkül nehezen értelmezhetőek a különböző, sokszor egymásnak is ellentmondó kutatási eredmények. Érdekes, hogy a kutatások nem térnek ki minden említett komponensre, így az összehasonlíthatóságuk kérdéses.

Pszichoszociális fejlődés

Az anyai munkavállalással kapcsolatos aggodalmak valószínűleg Bowlby kötődésmélete (Bowlby, 1958; 1969) alapján öltöttek testet. E szerint a gyermeknél az első életévben alakul ki a biztonságos kötődés. Az elmélet szerint ahhoz, hogy a korai kötődés kialakulhasson, megfelelő válaszokat adó, érzékeny gondozószemélyre, lehetőleg az édesanyjára van szükség.⁷ Ez a korai kötődés teszi majd ugyanis lehetővé, hogy a gyermek a későbbiekben kellően magabiztossá váljon, és személyes

kapcsolatait biztonságosan tudja kezelni. Azt ugyanakkor nem sikerült egyértelműen kimutatni, hogy ez a fajta pozitív kötődés feltétlenül sérül-e akkor, ha az anya munkát vállal a gyermek 1-3 éves kora előtt.

Valószínűleg ezt a kötődésméleletet „lovagolták meg” (egy kis aktuális ideológiával megerősítve) a hazai vezető gyerekpszichológusok az otthon gondozás mindenekelőttiségét preferálva (Blaskó, 2011). Ennek a (sokszor negatív) hatása ma is igen erősen érezhető a kisgyermekes édesanyák között – táptalajul szolgálva annak a kognitív disszonancia-feloldásnak, mely az otthonmaradás esetleges feszültségeit hivatott kezelni. Ez a hozzáállás, ha lassan is, de enyhülni látszik.⁸ Talán elérkezünk addig a vélhetően egészséges középpontig, ahol kimondódik, hogy annak jó otthon maradni, aki ezt örömmel teszi – és annak a gyermeknek jó és hasznos ez, akinek az édesanyja nem él át az ő gondozása közben szerepváltást (Ross, 1983).

Bár voltak kutatások, amelyek negatív hatást jeleztek, ugyanígy voltak, amelyek ezzel ellentétes, azaz pozitív hatást mutattak ki azon gyermekek szociális készségeiben, akiknek az édesanyja a korai években munkát vállalt. Ezek alapján a kutatók arra a következtetésre jutottak, hogy önmagában az édesanya munkába lépése nem ártalmas a gyermek viselkedésének alakulására. Harvey (1999) több hasonló témájú kutatás áttekintése kapcsán arra jutott, hogy sem az anya munkaerő-piaci státusza, sem munkavállalásának időzítése, sem pedig a munkavégzés folytonossága nem alakítja egyértelműen a gyermek fejlődését. Mivel kimondható, hogy általánosságban és önmagában véve az anya munkavállalásának nincsenek szisztematikus következményei, ezért a kutatók – a fenti megállapítást konszenzusként elfogadva – egyre inkább célul tűzték ki, hogy a domináns körülményeket azonosítsák. Az alábbi domináns, gyermekfejlődésre hatással lévő körülményeket fogadták el befolyásoló tényezőként:

1. a gyermek életkora az anya szülés utáni munkába állásakor,
2. a napközbeni gyermekellátási mód jellege és minősége,
3. az anya munkája,

illetve e 3 fő körülmény mellett megjelöltek 2 másikat is, melyek azonban összefüggést mutatnak az előző hárommal:

1. a család társadalmi-gazdasági státusza,
2. valamint az anyai gondozás minősége.

Felvethető még az apa jelenléte és a gyermekeire fordított idő mennyisége és minősége is⁹ (Blaskó, 2008).

Bass (2007) úgy találja, hogy a magatartászavarok és a későbbi deviáns viselkedésformák előfordulása jóval gyakoribb az egy éves korokban bölcsődébe járók között. Ez az egyetlen fellelt hazai publikált eredmény, így mindenképp további vizsgálatokat igényel.

Az anyai munkavállalás időzítése

A vonatkozó kutatások jellemzően az egy éves kor előtti, az 1-3 éves kor közötti, és a 3 éves kor feletti munkavállalási mintákat vizsgálják. Kevés a követéses vizsgálat, amely a gyermek eredményeinek hosszú távú kimenetét vizsgálja (Nomaguchi, 2006; Belsky, 1988). Howes (1990) azt találta, hogy a gyenge minőségű gyermekgondozás és annak korai (1 éves kor előtti) igénybe vétele már jelentős mértékben növelhetik az iskolás kor előtti években megjelenő problémás viselkedés valószínűségét. Ám több másik tanulmány úgy találta, hogy ezek a különbségek nem léteznek, illetve a nyolcadik osztály végére megszűnhetnek. Bár a kutatások eredményei nem vágnak egybe, Blaskó (2008) mégis megpróbált néhány általános érvényűnek mondható következtetést levonni, mint például minél korábban történik (a gyermek első életévében) a munkába állás, annál számosabbak lehetnek a káros következmények. Lényeges következtetés, hogy a viselkedési következmények egy része esetleg csak több évvel az anya munkába állását követően jelentkezik – ezeket azonban csak longitudinális vizsgálatokkal lehetne kimutatni.

Kevés olyan hazai vizsgálatot ismerünk, amely az egy éves kor utáni ellátási formák gyermekegészségre gyakorolt hatásával foglalkozik. Bassék 2007-es kutatása az egyetlen, amely foglalkozik a témával.¹⁰ Ők úgy találták, hogy a korán bölcsődébe került gyermekek gyakrabban betegek, mint a bölcsődébe nem járó társaik.¹¹

Bass kutatásaival ellentétesen Krämer (1999) azt találta, hogy a korai gyermekközösség csökkenti a későbbi allergiás hajlamot. Ez az ellentmondás is felveti a gyermekközösség módja és minősége közötti lehetséges eltéréseket, valamint a családi háttér befolyásoló tényezői voltát.

A gyermekfelügyelet módja és minősége

Régi felismerés, hogy az anya szerepét helyettesítő gyermekfelügyelet módja és minősége alapvetően kihat a gyermek fejlődésére.

Két fajta gyermekfelügyeleti formát különböztet meg a szakirodalom: formális (amikor a gyermek ellátása az otthonától távol zajlik, jellemzően intézményi keretek között) és informális (a gyermek otthonában történő felügyelet családtag vagy bébiszitter által). A leírások és a tapasztalatok alapján mindkettőnek lehetnek és vannak is előnyei és hátrányai a gyermekre és a családra nézve. Belsky (1990) úgy találta, hogy az informális ellátásban erősebb lehet a kötődés (ami pozitív hatás), de ingerszegényebb lehet a környezet (ami negatív hatást eredményezhet), a formálisban stimulálóbb a fizikai környezet, amely több interakciót tesz lehetővé, főként a kortársakkal (ami pozitív hatás), viszont megoszlik a gondozó figyelme (negatív hatás). A minőségi ellátás döntő szempontjaiként a következőket nevezte meg: csoportnagyság, gondozó-gyermek arány és a gondozók szakképzettsége. Mivel Blaskó a saját tanulmányaiban (2006, 2008, 2011) is ezt a minősítő rendszert említi, így elfogadtam alapkritériumnak ezen szempontokat. Belsky ugyanezen kutatásában (1990) kiemelkedően jó minőségű, egyetemi központokban működő bölcsődék vizsgálata kapcsán kijelentette: „ha kivételesen jó feltételeket biztosító bölcsődébe kerül egy gyermek, az biztosan nem tesz benne kárt.”¹²

Sajnos nincsenek olyan irányú releváns felmérések (sem nemzetközi, sem hazai téren), melyek választ adnak a kérdésekre, hogy milyen különbségeket tudnak nyújtani a különböző ellátó helyek:

- informális otthoni ellátás családtaggal (nagy-szülő, nem dolgozó felnőtt családtag)
- informális otthoni ellátás idegennel („bébiszitter”)
- formális, de otthonközeli kiscsoportos ellátás (családi napközi saját otthonban)
- formális, nem otthonközeli, de kiscsoportos ellátás (családi napközi más, e célra kialakított helyiségben)
- formális, intézményi, nagy csoportos ellátás (bölcsőde, óvoda).

A rossz minőségű kisgyermekellátás káros – ez kijelenthető. A magas színvonalú gyermekellátó helynek azonban léteznek pozitív hatásai. A minőségi gyermekellátó hely ismérvei az alábbiak:¹³

- megfelelő gondozó-gyermek kontaktus;
- alacsony gyermek/gondozó arány;
- gondozó személy stabilitása;
- gondozó személy megfelelő képzettsége, szupervíziója.

Fontos megjegyezni, hogy a fellelt kutatások szerint a túl nagy óraszám (ha túl sok időt tölt a gyermek egy nap a gondozóhelyen) már vélhetően negatív, a legjobb gondozó helyen is.¹⁴ Ezért is lenne célszerű az atipikus munkaformák elterjedésének elősegítése, valamint a munkahelyhez közeli kisgyermekellátó helyek kialakítása.¹⁵

1. táblázat

Minőségi gyermekellátó hely ismérvei (saját szerkesztésű, kibővített táblázat)

	Ismérv	Miért fontos?	Hogyan lehet elérni?
1.	megfelelő gondozó-gyermek kontaktus	megfelelő kötődési minta kialakulása miatt	<ul style="list-style-type: none"> • kis létszámú csoport • kevés gyermek jusson egy gondozónőre • emberi tényezők fontossága (empátia, gyermekszeretet stb.) • szakmailag legyen felkészült
2.	alacsony gyermek/gondozó arány	hogyan megfelelő lehessen a gondozó-gyermek kontaktus – ld. 1 sor	ld. 1. sor
3.	gondozó személy stabilitása	megfelelő kötődési minta kialakulása miatt	ld. 1 sor
4.	gondozó személy megfelelő képzettsége, szupervíziója.	ld. 1 sor	ld. 1 sor

Összefoglalás (anyai munkavállalás hatása a gyermekre)

Külföldi és hazai kutatások összehasonlításával Blaskó (2008) a következő megállapításokra jutott.

Az anya munkavállalása önmagában nincs negatív hatással a gyermek fejlődésére, ám vannak meghatározó tényezők:

- a gyermek életkora az anya munkába állásakor (1 éves kor alatt, 3 éves kor alatt, 3 éves kor fölött);
- anya munkavállalásának körülményei (motiváció, komplexitás, szerepfeszültség);
- gyermekgondozási forma minősége.

Az 1 éves kor előtti munkavállalás káros hatásai lehetnek:

- problémás viselkedés gyakoribb az iskoláskor előtti időszakban;
- 10 évesen alacsony mért értékek különféle érzelmi és társas viselkedések terén;
- 7-8 évesen externalizálási problémák jelentkezhetnek;
- gyakoribb a csökkent frusztráció-tolerancia;
- jellemzően nem rövid időn belül az anya munkába állását követően, hanem késleltetve, több év után jelennek meg a problémák.

Mivel a fenti negatív hatások megfelelő minőségű napközbeni ellátó hellyel bizonyos határig kompenzálhatóak, ezért meggondolandó lehet a családtámogatási formák bővítése helyett az ellátó helyek minőségének és az ellátó helyhez való hozzáférésnek a javítása. Ez nem igényelne külső forrást, csak belső átcsoportosítást.

Anyai jóllét

A legkülönbözőbb kutatási hagyományok érvelnek a mellett, hogy az anya munkavégzéssel kapcsolatos objektív és szubjektív körülményei az anya attitűdjén, jóllétén, hangulatán vagy éppen kognitív állapotán keresztül kihatással lehetnek (vannak) a gyermek jóllétére (Blaskó, 2009).

Az anya munkahelyi tapasztalatai

Kulcsfontosságú, hogy milyen hatással van a munkavégzés az anya saját jóllétére, mert ez kihat a gyermekével szemben gyakorolt viselkedésére, ez pedig kihat a gyermek fejlődésére. Kijelenthető, hogy a gyermeki jóllét tulajdonképpen az anyai jóllét függvénye (C. Molnár, 1996).

A munkavállalásnak az egyén jóllétére gyakorolt hatása jellemzően pozitív (Csíkszentmihályi, 1991). A saját kereset kedvező hatással van az önértékelésre, és azon keresztül a jóllétre. Ám a dolgozó nők kondíciói nemcsak munkavégzésük objektív körülményeiből eredően különböznek (pl. munkaidő hossza és rugalmassága, munka fizikai környezete, komplexitása stb.), hanem abból is, ahogyan saját munkájukat és önmagukat helyzetüket szubjektíve észlelik (Blaskó, 2009).

Ha fokozatosan lassan csökkenő arányban is, de mindenképp jelen van a nők munkahelyi szegregációja: az üvegplafon-jelenség, illetve az a tény, hogy ugyanazon munkakör betöltésekor a

férfiakénál alacsonyabb bérben részesülnek (Drjenovszky, 2009).

A „családbarát munkahely” programmal talán javítani lehet valamit – de igazi áttörést a részmunkaidő, az osztott munkakör, a távmunka elterjedése, valamint a munkahelyi gyermekellátó egységek létrehozása jelenthet.

Munka komplexitása, teljes munkaidő-részmunkaidő

Feltételezték a kutatók, hogy minél hosszabb időt van távol az anya a gyermekétől, a kontaktus hiánya miatt a gyermek ezt annál jobban megsínyli. Ám ezt senkinek sem sikerült bizonyítania, így ha óvatosan is, de talán kijelenthető, hogy – ellentétben a várakozásokkal – önmagában annak sincsen káros hatása a gyermek fejlődésére, ha az anya dolgozik, vagy akár kifejezetten sokat dolgozik. A problémák csak akkor jelentkeznek, ha az intenzív munkavállalás nagyon korán kezdődik,¹⁶ illetve ha egyéb kockázati tényezők is jelen vannak (Blaskó, 2009). A legnagyobb kockázati tényezők: a végzett munka alacsony komplexitása, a nem megfelelő minőségű napközbeni kisgyermekellátó hely.

Hogy az anya munkavégzése milyen módon hat gyermekére, az összefügg azzal, hogy mennyi szellemi ösztönzést nyújt számára az elvégzett munka, és mekkora stresszel jár annak végzése (Blaskó, 2009). Az alacsony iskolázottság magában hordozza az elvégezhető munkák közül a legkevésbé komplexek választásának lehetőségét – ez mindenképp a marginalizált csoportok további leszakadásának egyik oka.

A női munkaerőpiac rugalmatlanságát jellemzi – melyben jelentősen eltér a hazai gyakorlat a nyugat-európai mintától –, hogy az atipikus foglalkoztatási módok (részmunkaidő, távmunka, osztott munka stb.) jelenléte igen alacsony (Blaskó, 2006; Frey, 2005). A teljes munkaidős foglalkoztatás pedig nagyon sok esetben valóban összeegyeztethetetlen a családi kötelezettségekkel (ellátó helyek nyitva tartásának rugalmatlansága is fokozza ezt a helyzetet). Ezen tényezők jelenlétének hiánya (atipikus foglalkoztatás, rugalmas gyermekellátó rendszer) komoly gátja lehet a nők gyermekvállalás utáni újbóli munkába állásának.

Szerepfeszültség

Kihagyhatatlan tényező a téma tárgyalásakor a szerepfeszültség (Ross, 1983): ha az anyának szándékai, preferenciái ellenére kell dolgoznia, miközben erős meggyőződése, hogy emiatt anyai feladatait nem tudja megfelelően ellátni, feszültséghez vezet, mely stresszorként jelentkezik, ez pedig depresszióhoz vezethet. Ugyanígy szerepkonfliktust él át az az anya, aki szeretne visszamenni dolgozni, de nem tud, mert nem talál munkát, vagy nincs hova tennie a gyermekét. A munkavállalás kisebb megterheléssel jár akkor, ha összhangban van a személyes preferenciákkal.

Ross feleségeket vizsgálva 4 fajta „nőtípust” különböztet meg:

1. nem dolgozik – nem is akar;
2. dolgozik – nem akarna;
3. nem dolgozik – dolgozna (a legmagasabb szintű kimerültséget itt mérték);
4. dolgozik – akar is (a legalacsonyabb szintű kimerültséget itt mérték).

Azoknál, akiknél szerepkonfliktus lép fel, a gyermekei éretlenebbek, kevésbé figyelmesek (Ross, 1983). Fontos lehet, hogy a kutatások alapján nagyobb kárt okoz a társadalom azoknak a nőknek, akik dolgoznának, de nem tudnak, mint azoknak, akik preferenciáik ellenében kell dolgozzanak.

A szerepzavar negatívan befolyásolja az anya hangulatát, mivel könnyen kialakul a gyesneurózis (C. Molnár, 1996; Blaskó, 2008). Még több összehasonlító kutatást találunk Blaskó felmérésében (2008). Az eredmények nagyjából megegyeztek a fent leírtakkal.

Hitek és tévhitek az anyai munkavállalás hatásairól

A szakirodalmi áttekintés alapján egy táblázatban igyekszem összefoglalni a gyermekvállalással kapcsolatos hiteket és tévhiteket, melyek Magyarországon széles körben elterjedtek, ám legalábbis megkérdőjelezhetőek (és nem melleleg ellentétes előjelű bizonyítékok állnak rendelkezésünkre).

2. táblázat

A gyermekvállalással kapcsolatok hitek, tévhitek

Hiedelem	Kutatási tény	Szakirodalom ¹⁷
Hosszú anyai otthonlét, konzervatív családmodell biztosítja a magas termékenységet.	A termékenység és a női foglalkoztatás közötti összefüggés, az OECD-ben mára szignifikánsan pozitívvá vált. ¹⁸	http://www.oecd.org/document/4/0,3746,en_2649_34819_37836996_1_1_1_1,00.html ; Cseres-Gergely, 2008; Blaskó, 2008; Bálint – Köllő, 2007; Blaskó – Cseres-Gergely – Reszkető – Scharle, 2009; Gábos, 2000; Gál – Gábos – Keller, 2007; Kopp, 2006; Kopp, 2008;
A gyermek kognitív fejlődése, érzelmi biztonsága és kötődése szempontjából elengedhetetlen az anyával való folyamatos együttlét legalább 3 éves, de inkább 6 éves korig.	<ul style="list-style-type: none"> A nemzetközi szakirodalom ezt az állítást nem erősíti meg. Nagyon sok ezzel ellentétes eredmény látott viszont napvilágot (kevesebb betegség, jobb szociális készség és kognitív funkciók). Átfogó hazai kutatás az ellátórendszer fölmérésével, a hazai társadalmi viszonyok figyelembevételével nem készült. Fontos, hogy a szülőt helyettesítő ellátó helynek elég jónak¹⁹ kell lennie ahhoz, hogy elkerülhetőek legyenek a rossz ellátásból fakadó negatív hatások, és a pozitív hatások érvényesülni tudjanak. 	Blaskó, 2008 C. Molnár, 1996 Bass – Darvas – Szomor, 2007 Benedek, 2007 Herczog, 2007
Rossz munkaerő-piaci helyzetben lévő anyák gyes, gyed és gyet útján történő segítése olyan szociálpolitikai eszköz, mely a méltóság sérelme nélkül támogatja a „munkalehetőség hiányában” mindenképp „állásnélküliségre ítelt” nőket ²⁰	<ul style="list-style-type: none"> „Egy semmilyen álláskeresési követelményt nem támasztó, bevallottan munkanélküli-segélyezési funkciókat betöltő közpénzes támogatás, amelyhez a regisztráció hiányában eleve nem is társulhatnak a piacképességet fokozó szolgáltatások, semmiképpen sem tekinthető ideális formának a munkaerő-piaci beilleszkedés támogatására.”²¹ A jelenlegi rendszer a munkaerőpiac-hoz erősen kötődő nőket hosszú távollétre ösztönzi, illetve kényszeríti – a rossz munkapiaci helyzetben lévőket pedig nem segíti abban, hogy visszatérhessenek a munkába, vagy beléphessenek a munkaerőpiacra. 	Bass – Darvas – Szomor, 2007 Bálint – Köllő, 2007 Frey, 2001 Frey, 2002
Az anyának is egyértelműen pozitív „juttatás” (ti. a pénzbeli bevételen túl) az otthonmaradás lehetősége (elfogadott vélekedés, hogy az „elég jó anya” legalább 3, de inkább 6 évig otthon van a gyermekével – és ez mindkettejüknek jó) – anyai jóllét kérdése.	<ul style="list-style-type: none"> A munka komplexitása és a fellépő stressz erős összefüggést mutatnak az anya hangulatával és gyermekével szembeni viselkedésével. Emellett igen lényeges a potenciális szerepfeszültség is: azok az anyák, akiknek a munkára és a gyermeknevelésre vonatkozó preferenciái nincsenek összhangban tényleges lehetőségeikkel, olyan lelki megterhelést szenvednek el, mely kihat a gyermeknevelési módjukra, ezen keresztül gyermekük személyiségfejlődésére is. 	Kopp, 2006 Kopp, 2008 Blaskó, 2008 Ross, 1983 C. Molnár, 1996 Z. Kavalics – Kollányi, 2006

Összességében, a szakirodalom áttekintése után kijelenthetőnek és elfogadhatónak érzem Blaskó Zsuzsa következtetéseit:

„Az anya munkába állásának káros hatásai elvileg kompenzálhatóak lennének magas színvonalú gyermekgondozó intézmények révén, vagy úgy, hogy a dolgozó anya a rendelkezésére álló időben kiemelt figyelmet fordít gyermekére, és a számára leginkább megfelelő gondozást nyújtja neki. Sajnos azonban a helyettesítésnek ezek a módozatai csak korlátozottan működtethetők. A valóságban a felsorolt kockázati tényezők gyakran összekapcsolódnak, és a jelzett kiutak éppen azok számára járhatóak a legkevésbé, akiknek a legnagyobb szükségük lenne rájuk. A rosszul fizetett munka rendszerint alacsony komplexitású, és az érintettek sokszor komoly stresszt élnek át. Ugyanakkor az alacsony jövedelmű családok számára a kellő színvonalú gyermekgondozó intézmények nem igazán elérhetőek és/vagy megfizethetőek. ... Ráadásul éppen az alacsony jövedelmű, jellemzően alacsony iskolázottságú anyák azok, akikről nem mindig várható el, hogy szabadidejükben megfelelő színvonalon foglalkozzanak gyermekükkel.”

Irodalom

- Bálint M. – Köllő J.: Gyermeknevelési támogatások, in: Fazekas K. – Cseres-Gergely Zs. – Scharle Á. (szerk.): Munkaerőpiaci tükrő, MTA-KTI, Budapest, 2007
- Bass L. – Darvas Á. – Szomor É. (szerk.): Gyermeknevelési szabadságok és gyerekintézmények. Mi a jó a gyerekeknek, mit szeretnének a szülők? Biztos Kezdet Program, Budapest, 2007 www.gyerekesely.hu
- Belsky J.: The „effects” of infant day care reconsidered. *Early Childhood Research Quarterly*, 3. 235–272., 1988
- Belsky J.: Parental and Nonparental Child Care and Children's Sotioemotional Development: A Decade in Review. *Journal in Marriage and the Family*, 52. 4. 885–903., 1990
- Blaskó Zs. – Cseres-Gergely ZS. – Reszkető P. – Scharle Á. – Váradi B.: Az 1-3 éves gyermekek napközbeni ellátásának bővítése: költségvetési ráfordítás és várható társadalmi hatások, Budapest Institute, Budapest, 2009
- Blaskó Zs.: Does early maternal employment affect non-cognitive children outcomes? – A literature review, Budapest Working Papers On The Labour Market, BWP – 2008/5, Institute of Economics, Hungarian Academy of Sciences, Department of Human Resources, Corvinus University of Budapest
- Blaskó Zs.: Az anya korai munkavállalásának hatásai a gyermek pszichés fejlődésére. Szakirodalmi áttekintés, in: Demográfia 2008, 51. évf. 2-3. szám, 259–281.
- Blaskó Zs.: „Hároméves kor alatt mindenképpen megsínyli?” Interjú kutatás kisgyermekes anyák körében. In: Nagy I. – Pongrácz T. (szerk.): Szerepváltozások, TÁRKI, Budapest, 2011, 156–170.
- Bowly, J.: The nature of the child's tie to his mother. *Internationale Journal of Psycho-Analysis*, 39, 1958, 350–373.
- C. Molnár E.: Az anyaság pszichológiája, Akadémia Kiadó, 1996
- Cseres-Gergely Zs.: Foglalkoztatottság Magyarországon: a GYES/GYED és a nyugdíjrendszer hatása, Termelékenység és gazdasági növekedés, munkaerő-piaci kihívások, MNB-PM Konferencia, 2008
- Csikszentmihályi M.: Flow. Az áramlat. A tökéletes élmény pszichológiája. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1997 (Mihaly Csikszentmihalyi: Flow. The Psychology of Optimal Experience, Harper Perennial, 1991)
- Drjenovszky Zs.: A nők távolmaradása a munkaerőpiacról a gyermekvállalást követően, PhD-értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest, 2009
- Frey M.: A nők munkapiaci helyzete, KSH, Budapest, 2001
- Frey M.: A gyermeknevelési támogatásokat igénybe vevő és a családi okból inaktív személyek foglalkoztatásának lehetőségei és akadályai. Összefoglaló a HO9918-13 Phare Program keretében végzett statisztikai kutatás záró tanulmányából, Budapest, 2002
- Frey M.: A jogszabályi és intézményi környezet változásai. In: Fazekas K. – Kaoltay J. (szerk.): Munkaerő-piaci Tükrő 2005. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, OFA, Budapest, 2005
- Fülöp M.: 2007. Az egyén versenyképességének lehetőségei. In: Új Pedagógiai Szemle 2007/1; <http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2007-01-ko-Fulop-Egyen>
- Gábos A.: Családtámogatási rendszer és a családok helyzete, in: Kolosi T. – Tóth I. – Vukovich Gy. (szerk.): Társadalmi riport 2000., Táarki, Budapest, 2000
- Gál R. – Gábos A. – Keller T.: A gyermeknevelés költsége és a társadalmi kompenzáció, Táarki, Budapest, 2007
- Harvey E.: Short-term and long-term effects of parental employment on children of the National Longitudinal Survey of the Youth. *Developmental Psychology*, 35. 445–459., 1999
- Howes C.: Can the age of entry and the quality of infant child care predict adjustment in kindergarten? *Developmental Psychology*, 26. 292–303., 1990
- Kopp M. – Györffy Zs. – Ádám Sz.: Az iskolázott nők hátrányos megkülönböztetése, az esélyerősítés lehetőségei. Magyar lelkiállapot, Budapest, 2008

Kopp M. (szerk.): Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban, Semmelweis Kiadó, Budapest, 2008

Kopp M. – Skrabski Á.: Gyermekvállalás és életminőség, in: Kopp M. – Kovács M. (szerk.), A Magyar népesség életminősége az ezredfordulón, Semmelweis Kiadó, Budapest, 2006, 253–262. old.

Krämer, U.: Airway diseases and allergies in East and West German children during the first 5 years after reunification: time trends and the impact of sulphur dioxide and total suspended particles, International Journal of Epidemiology, 1999

Nomaguchi K.: Maternal Employment, Nonparental Care, Mother-Child Interactions, and Child Outcomes During Preschool Years. Journal of Marriage and Family, 68. 5. 1341–13669., 2006

Pongrácz T.: A család és a munka szerepe a nők életében, Szerepváltozások, TÁRKI, 2007

Ross, C. E. – Mirowsky, J. – Huber, J.: „Dividing work, sharing work, and in-between: Marriage patterns and depression. American Sociological Review 48: 809–823., 1983

Ruhm J. Ch.: Parental leave and child health, Journal of health Economics, 2000

Száraz, K.: A Lisszaboni Stratégia és a társadalmi kirekesztődés elleni harc, Társadalom és Gazdaság, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005, 271–285.

Z. Kavalics – Kollányi: Humán tőke és versenyképesség, www.magyarorszag2015.hu/tanulmanyok, http://www.socio.mta.

hu/dynamic/Feher_konyv.pdf, 2006

Munkanyagok, kéziratok

Blaskó Zs. (kézirat): Meddig maradjon otthon az anya? – a gyermekfejlődés szempontjai. Kutatási tapasztalatok és társadalompolitikai következtetések

NGM: Új baby boom. A középosztály gyermekvállalási forradalma, Nemzetgazdasági Minisztérium, Családbarát Magyarorszáért Munkacsoport, 2012

Jegyzetek

- 1 Blaskó Zs. kézírata alapján
- 2 Magyar adatokkal gyakorlatilag nem is találtam, csak Benedek Dóra 2007-es tanulmánya és Bass Lászlóék szintén 2007-es kutatása sorolható ide forrásként, bár utóbbi inkább a Biztos Kezdet Program kapcsán a mélyszegénységben élő hátrányos helyzetű gyermekek marginalizációját vizsgálja. Jelen dolgozatomban egyedülálló volta miatt többször is utalok rá (nem lévén másik hasonló magyar kutatás).
- 3 <http://www.medlist.com/HIPPOCRATES/II/6/397.htm>
- 4 <http://www.childcare.net/workplace-daycare.shtml>
- 5 Nagy létszámú csoportos ellátás, így gyakori fertőzőes betegségek, valamint a dolgozó szülők számára gyakran szinte megoldhatatlan mennyiségű szünet: őszi, téli, tavaszi és nyári.
- 6 Ld. Blaskó-kézirat
- 7 Megjegyzem, Bowly az 1969-es tanulmánykötetében az anyával és/vagy az elsődleges gondozóval való kötődést vizsgálta. Ebben a kötetben már axiómaként kezelte a kötődés tényét, a vizsgálatokban (Idegen Helyzet Teszt – Strange Situation Test) a kötődésekben megjelenő egyéni eltéréseket vizsgálta, azt figyelte meg, hogy a kötődés mennyire biztonságos. Az így kialakított fő kategóriák: biztonságos, bizonytalan/rezisztens, bizonytalan/elkerülő. Ezeket az 1978-ban kiadott második kötetében (Separation) a szeparációra adott szervezett, koherens viselkedési startégiának tekintette.
- 8 „Korábban úgy vélték, hogy a gyereknek az a legjobb, ha hároméves koráig otthon van vele az anyja. Manapság ezt két-két és fél éves korra teszik, de csak akkor, ha az anya nem érzi magát bezárva. Az ugyanis a legrosszabb a gyereknek.” (Blaskó, 2011)
- 9 Meglepő, hogy a kutatások nem a családokat, hanem csak az anya-gyermek kapcsolatot vizsgálják – mintha az anya és/vagy a gyermek elkülöníthető lenne a családtól és az apától. Az apa hiánya és/vagy gyakori, hosszú idejű távolléte véleményem szerint külön vizsgálandó tényező, nem pedig egy kontroll-feladat.
- 10 Bass (2007) megállapítása, miszerint a bölcsődében több betegséget kapnak el a gyermekek, mint otthon, több újabb kutatás alapjait veti föl: Vajon későbbi közösségbe kerüléssel megerősödik-e az immunrendszer annyira, hogy csökkenjen a fertőzőes betegségek kockázata? Az elkapott betegségek gyakorisága és lefolyása mennyire függ össze azzal, hogy az anya nyugodt szívvel, vagy szorongva hagyta ott a gyermekét a bölcsődében? Az elkapott betegségek lefolyása könnyebb, gyorsabb-e, mint az otthon megbetegedett gyermekekénél? Van-e összefüggés a gondozóhely minősége (egy gondozóra jutó gyermekszám, egy gyermekre jutó játszófelület, csoportméret, napi levegőztetés, ételmezés minősége, stb.) és a betegségek száma, súlyossága és lefolyása között? A külföldi kutatásokkal való összevethetőség érdekében mindenképp definiálni kell a gyermekközösséget, gyermekintézményt magát.
- 11 Érdekes lenne megvizsgálni a bölcsőde minőségét (csoportlétszám, gondozónők száma és minősége), valamint az anya munkájának komplexitását, a munkában való motiváltságát, és a család háttéradatait (gazdasági és kulturális szocializáció).
- 12 Idézve: Blaskó, 2008a
- 13 Forrás: Blaskó Zs. (kézirat). Meddig maradjon otthon az anya? – a gyermekfejlődés szempontjai. Kutatási tapasztalatok és társadalompolitikai következtetések

- 14 Blaskó (2009): „Összefoglalóan megállapítható, hogy léteznek olyan fejlesztési irányok, melyek révén a gyermekgondozó intézmények és egyéb szolgáltatások növelhetik a kisgyermekek jólétére gyakorolt pozitív hatásukat – bár az korántsem világos, hogy ezáltal elérhetik vagy akár túlszárnyalhatják-e az anyai gondozás által nyújtott előnyöket. Megfelelően képzett gondozók, viszonylag kis létszámú csoportok, alacsony gyermek-gondozó arány és szupervíziós segítség a gondozóknak: a nagymintás adatfelvételek alapján ezek mutatják a törekvések kívánatos irányát. Világos ugyanakkor, hogy az alacsony színvonalú gondozás káros hatása lehet, különösen, ha egyéb kockázati tényezőkkel párosul. Az összefüggések számos részlete azonban egyelőre tisztázatlan. Sajnálatos módon ugyanis azok a vizsgálatok, melyek kellően részletes információkkal szolgálnak a gondozó intézményekről, nem tartalmaznak elég információt a gyermekek családi környezetéről, és ugyanez a probléma áll fenn fordított előjellel is.”
- 15 A jelenlegi hazai szabályozás a lakóhelyhez közeli ellátást preferálja, ami sokszor felesleges órákkal növeli a szülőtől távol töltött időt.
- 16 Megjegyzem a kultúrközi különbségek kapcsán, a „nagyon korán” az USA-ban a gyermek 6-8 hetes korában kezdett teljes állású munkavégzést jelent, míg nálunk az 1 éves kor alatti munkavégzés is már „nagyon korán”-nak minősül.
- 17 A legátfogóbb szakirodalmi áttekintést Blaskó nyújtja (2008). Mivel a fenti témák nem direkt, csak indirekt vizsgálati elemek kutatásomban, így minden, fenti szakirodalmi áttekintésben elemzett szakirodalmat nem sorolok itt fel.
- 18 Bass és társai (2007): „Ez természetesen nem jelent pozitív oksági összefüggést, azt azonban igen, hogy harmadik tényezők képesek egyidejűleg növelni vagy csökkenteni a termékenységet és a női foglalkoztatást, és világosan jelzi, hogy az alacsony női foglalkoztatás nem tekinthető a magas termékenység szükséges feltételének.”
- 19 A minőségi gyermekellátó hely ismérvei az alábbiak: megfelelő gondozó-gyermekkontaktus, alacsony gyermek/gondozó arány, gondozó személy stabilitása, gondozó személy megfelelő képzettsége, szupervíziója. (Blaskó, 2008)
- 20 Forrás: Bass és társai, 2007
- 21 Forrás: Bass és társai, 2007
- 22 Forrás: Blaskó, 2008

Hagitrá Dávid